

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
Collaborative Participation Approach of Urban Design,
from Idea to Design (Heravi Square, Tehran)
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

طراحی شهری با رویکرد مشارکت همکاری جویانه، از ایده تا طرح مورد پژوهی: میدان هروی تهران*

سیدعبدالهادی دانشپور**^۱، زهرا غفاری آذر^۲

۱. دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.
۲. کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۰۹ تاریخ اصلاح: ۹۸/۰۲/۳۰ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۳/۰۶ تاریخ انتشار: ۹۹/۰۱/۰۱

چکیده

بیان مسئله: طراحی شهرها بدون مشارکت و دخالت مردم، شهری منفعل، غیرانسانی و کسالت‌بار عرضه خواهد کرد که شهروندان آن نسبت به آینده شهر بی تفاوت خواهند بود. بنابراین با توجه به پیچیدگی شهرهای معاصر و ناکارآمدی روش‌های سنتی، ارائه روش‌ها و ابزارهای مناسب برای ارتباط، تعاون و همکاری هرچه بهتر میان کارشناسان و ساکنان یک فضای شهری ضروری به نظر می‌رسد. مفهوم مشارکت شهروندی ارتباط مستقیم با مفهوم دموکراسی دارد و اهمیت آن زمانی محرز می‌شود که شهروند فعال در شهر تجلی می‌یابد و توسعه شهر با همکاری و مشارکت مردم صورت می‌پذیرد. در این حالت شهروند نوعی کنشگر به حساب می‌آید که برای تعیین سرنوشت خود و برای رسیدن به وضعیت مطلوب، فعالانه در شهر تلاش می‌کند و آینده شهر برایش مهم تلقی می‌شود. این امر می‌تواند هدف غایی شهر مشارکت‌مدار محسوب شود و نکته حائز اهمیت این است که این مفهوم بایستی به صورت اجرایی در فرایند طراحی شهری گنجانده شده و در طرح‌های و برنامه‌های شهری به کار گرفته شود.

روش تحقیق: پژوهش حاضر دارای ماهیت نظری-کاربردی است. برای پاسخگویی به دغدغه پژوهش، روش «تحلیلی-تطبیقی» به منظور تحلیل نظریات مردم و کارشناسان و تطبیق با اصول و فرایند شهرسازی به کار گرفته شده است. هم‌چنین با استناد به رویکردهای نوین در سراسر جهان از روش‌های برداشت رفتار مستقیم، غیرمستقیم، تعامل گروهی و طوفان ذهنی در جهت بهره‌گیری از مشارکت مردمی استفاده شده است. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش نشانگر این واقعیت است که به‌طور کلی آرا و نظریات کارشناسان و مردمی که از یک فضای شهری استفاده می‌کنند می‌تواند متفاوت، هماهنگ و گاهی متناقض باشد. بنابراین آنچه در این میان مهم است حق بیان خویشتن توسط تمامی کاربران و کنش‌گران یک فضای شهری است و کارشناس هم‌چون یک کاتالیزور می‌تواند این فرایند را تسریع و تسهیل نماید. این پژوهش با ارائه یک مدل و در قالب مطالعه محدوده میدان هروی فرایندی از طراحی فضای شهری با مشارکت مردم و متخصصین و با توجه به روش‌های طراحی مشارکتی ارائه می‌دهد. این فرایند شامل سه مرحله اصلی (۱) آگاهی‌بخشی عمومی (۲) کارگاه‌های طراحی و (۳) بازخورد مردم بوده و در انتها با توجه به خواسته‌ها و با کمک کنشگران مختلف موجود در منطقه به طراحی سایت مذکور منجر می‌شود.

واژگان کلیدی: طراحی شهری مشارکتی، مشارکت همکاری جویانه، آگاهی‌بخشی، بازخورد، میدان هروی.

*سیدعبدالهادی دانشپور «دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، در تاریخ ۱۳۹۷/۴/۲۶ انجام شده است. **نویسنده مسئول: ۰۹۱۲۱۲۶۳۳۷۴، daneshpour@iust.ac.ir

* این مقاله برگرفته از رساله کارشناسی‌ارشد «زهرا غفاری آذر» تحت عنوان «طراحی شهری مخاطب‌محور با رویکرد تعامل فعال انسان و محیط، میدان هروی تهران» است که به راهنمایی دکتر

مقدمه و بیان مسئله

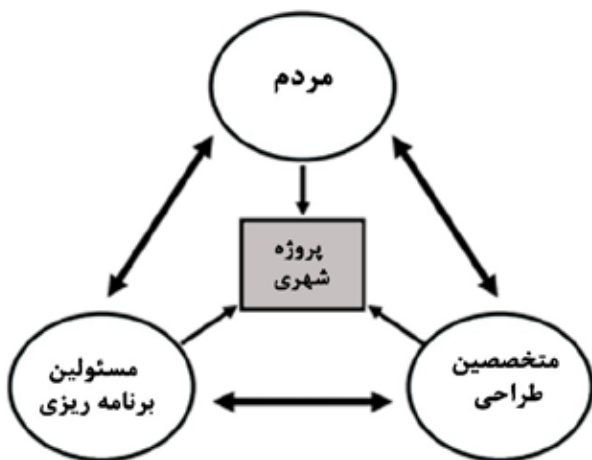
روش‌های سنتی برنامه‌ریزی و طراحی شهری دیگر نمی‌توانند پاسخگوی نیازهای رو به رشد شهرسازی پایدار با توجه به عواملی همچون پیچیدگی و جزئیات فراوان باشند و این محدودیت‌ها باعث ایجاد رویکردهای جدید می‌شود. دانش کارشناس و همچنین بینش ذی‌نفعان و اعضای جامعه، باید در روند تصمیم‌گیری به‌طور مساوی شرکت داشته باشد، زیرا آن‌ها مسئول توجیه‌پذیری و پذیرش تصمیم‌گیری‌های طرح نهایی هستند. بنابراین، ارائه یک چارچوب طراحی مشارکتی که نیازها و الزامات ذی‌نفعان را ادغام کند ضروری به نظر می‌رسد (Kunze; Halatsch; Vanegas; Maldaner Jacobi; Turkienicz & Schmitt, 2011, 895). پیچیدگی و چندگانگی فضاهای شهری بر روی چارچوب اجتماعی و محیطی برنامه‌ریزی شهری معاصر تأثیر می‌گذارند و این امر شیوه‌های طراحی و برنامه‌ریزی شهری قبلی را به چالش کشیده است. درعین حال همین پیچیدگی و ارتباط گسترده می‌تواند به‌عنوان فرصتی جدید در به‌کارگیری رویکردها و ابزارها در طرح‌ها و برنامه‌های فرهنگی شهر مورد استفاده قرارگیرد (Rasmussen, 2012). به نظر می‌رسد در کشور ما شهرسازی مشارکتی تنها در حد ایده باقی‌مانده و صرفاً در حد نظرخواهی‌های ابتدایی از مردم تحقق یافته است. مسئله اساسی در این پژوهش درگیری مردم و شهروندان از مسئله‌یابی و ایده‌پردازی تا طراحی و برنامه‌ریزی در یک فضای شهری است. از سویی دیگر برای دستیابی به طراحی مشارکتی، شناخت دقیقی از فرایند طراحی در جهت شفاف‌ساختن نقش و تأثیر هر یک از گروه‌های ذکرشده حائز اهمیت است. بنابراین در این مقاله دو مسئله اساسی مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

اول. چگونه قواعد شهری معاصر می‌تواند بر پیچیدگی شهری تأکید کرده و با شیوه‌های برنامه‌ریزی و طراحی مشارکتی منطبق شود.
دوم. شناخت فرایند طراحی شهری و ارائه مدلی که بتواند به‌طور جامع و مؤثر شهروندان را در تمامی مراحل شناخت تا طراحی و برنامه‌ریزی درگیر نماید.
بنابراین فرضیه این پژوهش بر این اساس است که طراحی شهری مشارکتی مبحثی فراتر از نظرخواهی صرف بوده و نیازمند خارج‌شدن از بعد تئوریک به بعد اجرایی و عملی است که لازمه آن داشتن فرایند، روش‌ها و تکنیک‌های متعدد اصولی و علمی خواهد بود. بنابراین در صورتی که بخواهیم شهرسازی مشارکتی داشته باشیم بایستی به یک فرایند جامع و منعطف که نقش مردم و کارشناسان به‌صورت روشن تبیین شده است دست یابیم.

پیشینه تحقیق

طراحی شهری که به‌عنوان هنر کیفیت‌بخشی به محیط‌های همگانی، بستر فعالیت‌هایش فضا و محیط شهری است، قصد دارد با توجه به ویژگی‌های اجتماعی، قومی و تاریخی شهروندان و مقتضیات ساختاری و کالبدی شهر، فضای شهری را هرچه بیشتر در خدمت مردم درآورد و از این بابت علاوه بر تأمین آسایش و رفاه شهروندان، نیازهای عاطفی و روانی آن‌ها را برآورده سازد. هدف غایی در طراحی شهری، طراحی برای بهترشدن محیط زندگی مردمی است که در آن شهر یا بافت زندگی می‌کنند. طراحی مردمی نیز در صورتی محقق می‌شود که زمینه مشارکت مردم، مسئولین و متخصصین در فرایند تصمیم‌گیری فراهم شود. اما متأسفانه در حوزه طراحی شهری به‌طور معمول خواسته‌های مردم غایب بوده و بیشتر شهروندان حکم ناظر و مشاهده‌گر را در پروژه‌ها دارند و طراحان و برنامه‌ریزان بدون در نظر گرفتن نقطه‌نظرات آن‌ها برایشان تصمیم‌گیری می‌کنند (بحرینی، ۱۳۸۹؛ آقای، رضانی‌پور، احدی و عبدی، ۱۳۹۲). بنابراین توجه به تمامی ذی‌نفعان در یک پروژه طراحی شهری امری ضروری است (تصویر ۱).

آینده برنامه‌ریزی دموکراتیک، همان‌طور که «جب بروگمان» در کتاب خوش آمدید به انقلاب شهری (Welcome to the Urban Revolution) پیشنهاد داد، این است که اجازه دهد تمامی کنشگران درگیر شوند تا بتوانند با همکاری یکدیگر طراحی کنند، بسازند، مدیریت و حکمروایی کنند. او این نوع برنامه را «سیستم شهری» می‌نامد که در آن، ساکنان، رهبران جامعه، سرمایه‌گذاران، توسعه‌دهندگان و متخصصان به کمک یکدیگر شهر را ایجاد می‌کنند (Johnson, 2011). با نگاهی به شهرسازی معاصر می‌توان دریافت، نقش و

تصویر ۱. فرایند طراحی مشارکتی. مأخذ: Atkins, 2005.

سهم مردم به عنوان مخاطبان اصلی تصمیم‌گیری، به‌درستی تبیین و مشخص نشده است و بیشتر اوقات تصمیمات بدون توجه به ویژگی‌ها، توان و خواسته‌های مخاطبان اتخاذ شده است. روند تصمیم‌گیری از بالا به پایین و فاقد شناخت کافی از بستر و ابعاد و اهمیت موضوع بوده است؛ به طوری که در نهایت نتایج غیرقابل‌انتظاری را در پی داشته و مشارکت مردمی در این طرح بیشتر به بعد کمک‌های مالی مردم به شهرداری و یا سازمان‌های مرتبط محدود می‌شود. تدوین نحوه و میزان حضور مردم و به‌خصوص ساکنان بافت‌ها و فضاهای شهری در روند تهیه و اجرای طرح‌های شهری یک ضرورت است که مستلزم داشتن رویکردی نوین به این مقوله است. همچنین بایستی با توجه به مطالعات انجام‌شده توسط محقق اذعان نمود که غالب مطالعات انجام‌گرفته در شهرسازی مشارکتی در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است و کمتر پژوهشی در راستای عملیاتی نمودن مشارکت مردمی در طراحی شهری صورت گرفته است (رزاقی‌اصل، صمدی حسین آباد و حیدری، ۱۳۹۶، ۶۲). به دنبال اثبات اهمیت «تجربه انسانی فضا»، مبحث مشارکت شهروندان و ملحوظ‌نمودن نیازهای گوناگون گروه‌های جمعیتی متفاوت نیز در دستور کار طراحی شهری قرار می‌گیرد. داندل اپلیارد (۱۹۶۹ م.) با متمایز نمودن دو گونه اصلی از طراحی شهری، تحت عناوین «طراحی شهری تمام‌عیار» و «طراحی شهری کثرت‌گرا»، ضمن حمایت از پلورالیزم در طراحی، شهر کثرت‌گرا را شهری معرفی می‌نماید که در آن نیازها، اهداف و توانایی‌های ادراکی همه گروه‌های جمعیتی در نظر گرفته می‌شود. در این دوره، مبحث مشارکت یافتن استفاده‌کنندگان در فرایند طراحی شهری اهمیت خاصی می‌یابد و چنین عنوان می‌شود که واگذار ساختن امر طراحی شهری و محیطی به گروه کوچکی از متخصصان به معنی ناتوان‌سازی بنیادی دیگران و به‌منزله انکار «حق بیان خویشتن» توسط بقیه انسان‌هاست. به‌طور مشابه، جاناناتان بارنت (۱۹۹۵ م.)، که خود از پیشگامان طراحی شهری است، در اثر متأخر خود با انتقاد از دیدگاه صرفاً هنری و نخبه‌گرایانه دوران نوزادی طراحی شهری بر این باور است که طراحی شهری همانند ساخت یک اثر نقاشی و یا ساخت یک مجسمه نیست. طراحی شهری نمی‌تواند بیان اراده یک فرد و منطق یک شخص باشد (گلکار، ۱۳۸۲، ۱۲). در روند توسعه و تکمیل مفاهیم کیفیت محیط در نواحی سکونت‌ی رویکردهای مختلفی ارائه شده است. رویکرد سیاست‌گذاران، بر درک و تعریف کیفیت محیط شهری بر پایه دو رویکرد متفاوت کارشناس محور و مخاطب محور قرار دارد. در دیدگاه مخاطب محور سطوح متفاوت ادراک

محیطی مخاطبین قرارداد. از مخاطبین در خصوص عواملی که بر روابط نازل متقابلشان اثر می‌گذارد سؤال و متغیرهای کیفیت محیط استخراج می‌شود. به عبارت دیگر در این رویکرد معیار کیفیت بر پایه درک مخاطبین عام (مثلاً کاربران یک محیط شهری) از چگونگی فهمشان و انتظارشان از حوزه تعامل اجتماعی متقابل مبتنی است. در اینجا هدف، گروه خاص نیست بلکه درک کلیت جامعه مهم است (Van Poll, 1997, 14). در دیدگاه کارشناس محور، نظرهای کارشناسان اساس تمامی بررسی‌ها و تصمیم‌های مربوطه قرار می‌گیرد، این دیدگاه از ابعاد مختلفی مورد نقد قرار گرفته است. معمولاً سه دلیل عمده جهت طرح ناکارآمدی این روش مورد اشاره قرار می‌گیرد:

۱) هیچ‌کدام از این مطالعات منجر به شناسایی فهرست جامعی از عوامل تأثیرگذار در کیفیت محیط سکونت‌ی نشده است.

۲) عدم اتفاق نظر متخصصان در تعداد، ماهیت ابعاد اساسی کیفیت محیط، گروه‌بندی این ابعاد و غیره با یکدیگر به طوری که حتی یک کارشناس در زمان‌های متفاوت نظرهای مختلفی را عنوان کرده است.

۳) در شکل کلی کارشناسان و مردم غیرمتخصص (عامه) بر روی عوامل تعیین‌کننده کیفیت محیط توافق لازم را ندارند. این عامل به‌عنوان مهم‌ترین عامل مطرح شده است (Carp & Carp, 1982, 243).

نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که، مؤلفه‌های سنجش کیفیت محیطی براساس رویکرد کارشناس محور با سنجش‌های حاصله از منظر غیر کارشناسان (کاربران محیط) شباهت کمی باهم دارند (Van Poll, 1997, 14). از طرفی میزان تفاوت بین ادراک‌های ساکنان و کارشناسان از کیفیت محیط مهم تلقی می‌شود، زیرا ممکن است بر این که چه چیزی اندازه‌گیری شود و همچنین بر روی نتایج (تصمیمات) کیفیت بررسی مطالعه‌های انجام‌شده در ماهیت کیفیت محیط، اثر گذارد (Eyles, 1988, 13).

تعریف طراحی مشارکتی و اهداف آن

طراحی مشارکتی یک فرایند سازمان‌یافته است که توسط افراد غیرمتخصص، ساکنان، بازدیدکنندگان یا ذی‌نفعان در کنار کارشناسان برنامه‌ریزی و طراحی به‌منظور تبدیل فضاهای باز به مکان‌های ارزشمند انجام می‌گیرد. برنامه‌ریزی و طراحی مشارکتی همچنین با عنوان‌های مشارکت عمومی^۱، تعهد شهروندی^۲، مشارکت شهروندی^۳، تصمیم‌سازی مشترک^۴ و یا تسهیل حل مسئله^۵ شناخته می‌شود (international association for public participation). این فرایند می‌تواند در حالت‌های مختلف،

با مردم است. اعتقاد بر این است که همه مردم چیزی برای ارائه در فرایند طراحی دارند و در صورتی که ابزارهای مناسب برای بیان خویشتن در اختیارشان قرار گیرد می‌توانند خلاق و ایده‌پرداز باشند. علاوه بر این، طراحی مشارکتی یک روش است که در آن کاربران بالقوه نهایی نقش مهمی در نتیجه دارند (Oksman, Vääänen & Ylikauppila, 2014, 2). گفتمان مشارکت شهروندی و تمرکز بر تجربه‌های انسانی مکان، گرایش نخبه‌گرایانه کنش طراحی شهری در کشورهای پیشرفته را تا حد قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر قرار داده است. بازاندیشی در ارزش‌های بنیادین طراحی در مسیر حمایت از مفاهیمی چون «مقیاس انسانی»، «تعاملات اجتماعی»، «کنش‌های فرهنگی»، «فرایند دمکراتیک» و «عدالت در ساخت محیط‌های شهری» از نتایج گزارش‌های جدید است (بنرجی و سیدریس، ۱۳۹۴، ۵۲۹). با مشارکت مردم، ساکنین به‌طور فعال در فرایند توسعه دخیل هستند و محیط فیزیکی بهتر، روحیه جمعی، رضایت بیشتر کاربران، صرفه‌جویی قابل توجه مالی، ایجاد اعتماد و اطمینان در جوامع وجود خواهد داشت. بنابراین تصمیمات، طرح‌ها و پروژه‌های اجرا شده را می‌پذیرند و یا به دنبال راه‌حلی برای مشکلات خواهند بود (Mahdavinejad & Amini, 2011). با توجه به مطالب ذکر شده و اهمیت نقش شهروندان در طراحی فضاهای شهری، دست‌یافتن به مدلی که بتواند نظرات و ترجیحات هردو قشر (مخاطبان و کارشناسان) را مرتفع سازد، بسیار با اهمیت خواهد بود. بدین منظور بایستی به تکنیک‌ها و رویکردهای طراحی روی آورد که ما را در رسیدن به این اهداف یاری دهند.

روش‌های طراحی شهری مشارکتی

به‌طور کلی سطح وسیعی از روش‌ها برای طراحان و برنامه‌ریزان مطرح است و بعضی از این روش‌ها به روش‌های استاندارد در فرایند مشارکت تبدیل شده‌اند. روش‌های متنوعی به منظور به دست آوردن اطلاعات، توسط طراحان و برنامه‌ریزان، استفاده می‌شود. بسیاری از این روش‌ها، با آگاه‌سازی شهروندان در مورد موقعیت‌های محیطی، تفکر خلاق آن‌ها را فعال می‌کنند و منجر به همکاری خلاقانه و مشارکت مؤثر آن‌ها می‌شوند. «هنری سانوف» در کتاب «روش‌های مشارکت در برنامه‌ریزی و طراحی» روش‌های مشارکت را در ۵ دسته اصلی تقسیم‌بندی می‌کند: روش‌های آگاهی‌بخش^{۱۵}، غیرمستقیم^{۱۶}، تعامل گروهی^{۱۷}، روش‌های باز^{۱۸}، و طوفان مغزی^{۱۹} (Sanoff, 2000) (جدول ۱).

فرایند طراحی شهری مشارکتی

طراحی شهری جهت آفرینش مکان‌های شهری مطلوب و

مبتنی بر طراحی خلاقانه^۷، مبتنی بر اصول فنی و تکنیکال^۸ و یا مبتنی بر مدیریت و سیاست^۹ باشد. این نگرش فرصتی برای کمک به مسئولین، کارشناسان و کاربران در درک یک مکان، به‌کارگیری اختلاف سلیقه و در نهایت تغییرات مؤثر و نوین در طراحی است (McKee & Nobre, 2009). بنابراین شیوه طراحی مشارکتی متفاوت و پیچیده است. اهداف در طول زمان تغییر می‌کنند (White, 1996) و ممکن است در بین افراد متناقض باشد (McKee & Nobre, 2009). امروز در مجامع طراحی مشارکتی تأکید کمتری بر کشمکش قدرت میان بایدها و نبایدها بوده و بیشتر تفاوت شخصیتی و حقوقی گروه‌های فرهنگی مختلف مورد توجه است (Meyer, 2011). از آنجایی که طراحی شهری شمار فزاینده‌ای از کنشگران و سازمان‌ها را درگیر می‌سازد، الگوی مدنی طراحی شهری نه تنها در حال تغییر به سوی یک الگوی «مشارکتی» است، بلکه همچنین به الگویی همکاری‌جویانه نظر دارد که به تشریح مساعی با طراحان و ذی‌نفعانی که نقشی فراتر از سایرین دارند، می‌پردازد. همکاری و تعاون چنان اهمیتی دارد که طراحی شهری مجبور است ارزش‌های متنوع، منافع رقابتی، تعارضات اجتماعی و اقتصادی، اختلاف‌ها و تمایزات فرهنگی و پیچیدگی‌های نهادی را جملگی مورد توجه قرار دهد. «اینس» و «بوهر» بر این باورند که آنچه اکنون تحت عنوان مشارکت عمومی و تحت سیطره الزامات قانونی و حقوقی مطرح است، در رسیدگی به پیچیدگی‌های جدید عرصه عمومی، ناکافی و ناقص است. آن‌ها اشاره دارند که تحقیقات نشان‌دهنده آن است که «مشارکت همکاری‌جویانه»^{۱۰} می‌تواند مسائل پیچیده و مناقشه‌آمیز را مرتفع نموده و جوی مناسب و درخور را برای اقدامات آتی مهیا سازد (Innes & Booher, 2004). در بسیاری از زمینه‌های تحقیقاتی مانند طراحی انسان‌محور، تأکید بر دخالت کاربر و نقش مخاطبان دچار تحول شده و از شکل شهروند منفعل^{۱۱} که تنها به‌عنوان موضوعی برای تحقیق و بررسی به شمار می‌رود به صورت شهروند فعال^{۱۲}، متفکر، سازنده و همکار که در متن فرایند شهرسازی قرار می‌گیرد درآمده است. این دیدگاه با عناوین مختلف و تأکیدهایی متفاوت در تعاریف آورده شده است. دو چشم‌اندازی که به‌طور گسترده تصویب شده‌اند طراحی مشارکتی^{۱۳} و رویکرد کاربرمحور^{۱۴} است. طراحی مشارکتی اغلب به‌عنوان یک تغییر در نگرش از طراحی برای کاربر به طراحی با کاربر تعریف شده است. با این حال، جدا کردن فرایند طراحی کاربرمحور و تجربیات طراحی مشارکتی بسیار دشوار است. طراحی مشارکتی صرفاً یک روش یا مجموعه‌ای از متدولوژی‌ها نیست، بلکه بیشتر ذهنیت و روش برخورد

جدول ۱. روش‌های مشارکت در طراحی و برنامه‌ریزی. مأخذ: باقرزاده خسروشاهی، ۱۳۹۴.

روش‌های طراحی شهری مشارکتی	ویژگی‌ها
روش‌های آگاهی‌بخش	<ul style="list-style-type: none"> • آگاه‌سازی مردم در مورد مسئله و راه‌های مشارکت با برگزاری نمایشگاه • انتشار اخبار و اطلاعات مختصری درباره فرایند تصمیم‌سازی به کمک رسانه • انتشار مستمر فرایند تصمیم‌سازی به کمک روزنامه‌ها • آگاه‌سازی در ارتباط با موقعیت‌های محیطی با برگزاری تورهای پیاده‌روی
روش‌های غیرمستقیم	<ul style="list-style-type: none"> • جمع‌آوری اطلاعات، طرز برخورد‌ها و عقاید کاربران با تهیه پرسشنامه • تنها موقعیت افرادی را نشان می‌دهد که نظرسنجی تهیه کرده‌اند و نه همه افرادی که در آن شرکت کرده‌اند. • به دست‌آوردن اطلاعات کیفی و جزئیات
روش‌های تعامل گروهی	<ul style="list-style-type: none"> • تعامل رودررو در کارگاه‌ها به صورت گروهی • فرایند مسئله‌گشایی یافتن راه‌حل مسائل • نشست‌های تعاملی هدفمند برای حل مسئله بخصوصی • توسعه ایده‌ها و تهیه پیشنهادها و تصمیم‌ها • رویکرد عملی به صورت بررسی آلترناتیوها همراه متخصصین و شهروندان
روش‌های باز	<ul style="list-style-type: none"> • آگاه‌سازی در نشست‌های عمومی • بیان پیشنهادها و اطلاعات پروژه‌ها توسط رهبران در طول فرایند • محدودیت زمانی برای بحث، به دلیل ساختار به هم فشرده نشست‌ها • علاقه‌مندی شخصیت‌های فعال و پویا به مشارکت و تسلط به بحث • رأی‌گیری از حاضران به شکل مخالف و موافق معرف عکس‌العمل عمومی در نشست‌ها • مصاحبه با مسئولین شهری یا ملاقات‌های شهری الکترونیکی • برنامه‌ریزی به کمک رأی‌گیری، برای افرادی که نمی‌توانند در نشست‌ها شرکت کنند. • مشارکت با استفاده از برنامه‌های تلویزیونی
روش‌های طوفان مغزی	<ul style="list-style-type: none"> • کار تیمی در حل مسائل به صوت خلاقانه • تولید راه‌حل‌های ممکن • ترغیب به بیان راه‌حل‌های ابتدایی • جمع‌آوری ایده‌ها در مورد مشکلات با تعیین زمان مشخصی در قالب برگزاری نمایشگاه‌های هنری نوشتن ایده‌ها و بحث و رأی‌گیری در مورد آن‌ها، • برای افرادی که نمی‌توانند در گروه رودررو صحبت کنند استفاده از دنیای مجازی برای جمع‌آوری ایده‌ها، به کمک پرسش‌نامه بدون شناخته‌شدن شرکت‌کنندگان • تولید ایده به روش کلامی یا نوشتاری

خود را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که فعالیت معماری و طراحی شهری نمی‌تواند دغدغه و دل‌مشغولی انحصاری یک گروه مشخص و یک تخصص خاص باشد. در ادبیات متأخر طراحی شهری این انگاره مطرح شده است که اساساً افراد متخصصی که به‌طور حرفه‌ای به امر ساخت مکان اشتغال دارند (اعم از معماران، شهرسازان، مهندسیین ساختمان، مدیران تسهیلات و تأسیسات، طراحان داخلی و معماران منظر) تعداد بسیار ناچیزی از جامعه شهری

ارتقای کیفیت فضاهای موجود همواره نیازمند عمل سنجش کیفیت فضاهای همگانی است. چنانچه فرایند طراحی شهری را در موجزترین حالت آن، بنا به گفته «کریستوفر الکساندر» متشکل از دو مرحله (۱) سنجش وضعیت (که با اصطلاحات دیگر نظیر مرحله تجزیه با آنالیز نیز از آن نام‌برده می‌شود) (۲) تدوین راه‌حل (که با اصطلاحات دیگر نظیر مرحله ترکیب با سنتز نیز از آن نام‌برده می‌شود) تلقی کنیم آنگاه اهمیت مرحله «سنجش» به‌خوبی وزن

سازمان‌دهی کرد. باید دانست هیچ‌گاه الگوی استاندارد وجود ندارد. از این رو باید در صورت امکان برای بهبود طراحی توسعه‌های پیشنهادی از کارگاه‌های مشارکتی استفاده نمود (شرکا انگلیسی، بنگاه مسکن، ۱۳۹۶، ۱۴۵). پس از مرحله اطلاع‌رسانی عمومی، تیم متخصص، کارگاه طراحی را برای شهروندان علاقه‌مند به همکاری و کارشناسان ترتیب می‌دهد. هدف از این کارگاه که شامل کاربران اصلی مورد انتظار برای شرکت در روند طراحی بوده، شناسایی ایده‌ها و ارزش‌های آنان و در نهایت اتصال آن‌ها به طراحی واقعی است.

به منظور دستیابی به هدف، تیم متخصص ابزار اصلی مشارکتی را به نام «کیت کاغذی»^{۲۳} ایجاد می‌کند که شامل یک نقشه پایه و برخی از انواع برگه‌های آماده، مانند درختان، نیمکت‌ها و الگوهای ساختمان‌ها، خیابان‌ها و ... است. نقشه پایه حاوی اطلاعات غنی و واقع‌بینانه از محیط بوده و مانند یک بوم خالی، شرکت‌کنندگان را تشویق می‌کند تا ایده‌های خود را آزادانه بر روی آن اضافه کنند. برگه‌های موردی برای ارائه انواع و طیف مختلف انتخاب‌های ممکن در نظر گرفته می‌شود (Ahn & Park, 2007, 5).

به منظور حمایت از مشارکت ذی‌نفعان مختلف از جمله برنامه‌ریزان، طراحان، سیاست‌گذاران و طرفین ذی‌نفع در طی کارگاه‌های مشارکتی، استفاده از مجموعه‌ای از ابزارهای پشتیبانی تصمیم‌گیری تعاملی را که دستیابی به اجماع در مورد تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی را تسهیل می‌کند، پیشنهاد می‌شود (Kunze et al., 2011).

• بازخورد

شهرسازی، بدون مخاطب نیست و مطالعه واکنش مخاطبین می‌تواند «بازخورد» سازنده‌ای در فرایند خلق فرایند شهری باشد. به بیان دیگر، شکل‌گیری محیط، روندی یک‌سویه نیست و محیطی که شهرساز طراحی کرده است، نیازمند ارزیابی محیط‌های در حال بهره‌برداری، مطالعه انواع واکنش‌های مخاطبان و چگونگی تأثیرگذاری آن‌ها بر محیط است تا بتواند امید به ارتقا ببندد (رحمانی، ۱۳۹۴).

در طراحی مشارکتی، توسعه طراحی باید با در نظر گرفتن بازخوردها حاصل شود، زیرا ایده‌های شرکت‌کنندگان نمی‌توانند در یک‌زمان در طراحی واقعی و نهایی بازتاب داده شوند. در مرحله بازخورد، ارتباط بین کارشناسان و شرکت‌کنندگان بسیار مهم است. به طور سنتی، کارشناسان برای متصور ساختن ایده‌های طراحی خود برای مردم از طرح‌های ترسیمی، مانند پلان‌ها، نقشه‌های ارتفاعی، مقاطع و پرسپکتیوها استفاده می‌کنند. با این وجود، مشارکت‌کنندگان غیرمتخصص به سختی می‌توانند طرح‌هایی که در آن از علائم و اصطلاحات حرفه‌ای استفاده شده است را درک

را تشکیل می‌دهند و واگذار نمودن امر طراحی شهری و محیطی به چنین گروه کوچکی از متخصصان به معنی ناتوان‌سازی بنیادی دیگران است. این اندیشه متضمن این حقیقت است که منحصر نمودن تمامی فعالیت‌های مرتبط با مکان‌سازی به گروه کوچکی از متخصصان به منزله انکار «حق بیان خویشتن» توسط بقیه انسان‌هاست. استفاده از مشارکت افراد در طراحی نیازمند روش‌های مختلفی برای ارتباط با آن‌هاست تا از راه ابزارهای مشارکت بتوان اطلاعات مورد نیاز را به دست آورد و رابطه میان متخصص و کاربر را ایجاد کرد (اسلامی و کامل‌نیا، ۱۳۹۲، ۱۲۲).

به عنوان بخشی از فرایند مشارکتی نهادی، بازبینی و اظهار نظر عمومی در خصوص پروژه‌های خاص و سیاست‌های پیشنهادی، فرصتی را در اختیار شهروندان قرار می‌دهد تا اطلاعات و دروندادهایشان را ارائه نمایند. نشست‌ها و جلسات همگانی غالباً از ضرورت‌های هر پروژه محسوب می‌شوند تا از طریق آن‌ها، مصوبه‌های لازم از سوی اجتماعات محلی، شوراهای محله و نیز مراجع شهری اخذ شود. در ارزیابی جنبه‌های مختلف پروژه‌ها یا سیاست‌ها، وجود کمیسیون‌های ویژه، کمیته‌های نظارت، کارگروه‌ها، و هیئت‌های کنترل و بازبینی امری معمول است. هنگامی که اختیار عمل مناسب داده شود، این فرایندهای مشارکتی قادرند تغییرات معناداری را در مقیاس و کاراکتر یک پروژه به وجود آورند (بنرجی و سیدریس، ۱۳۹۴، ۵۳۰).

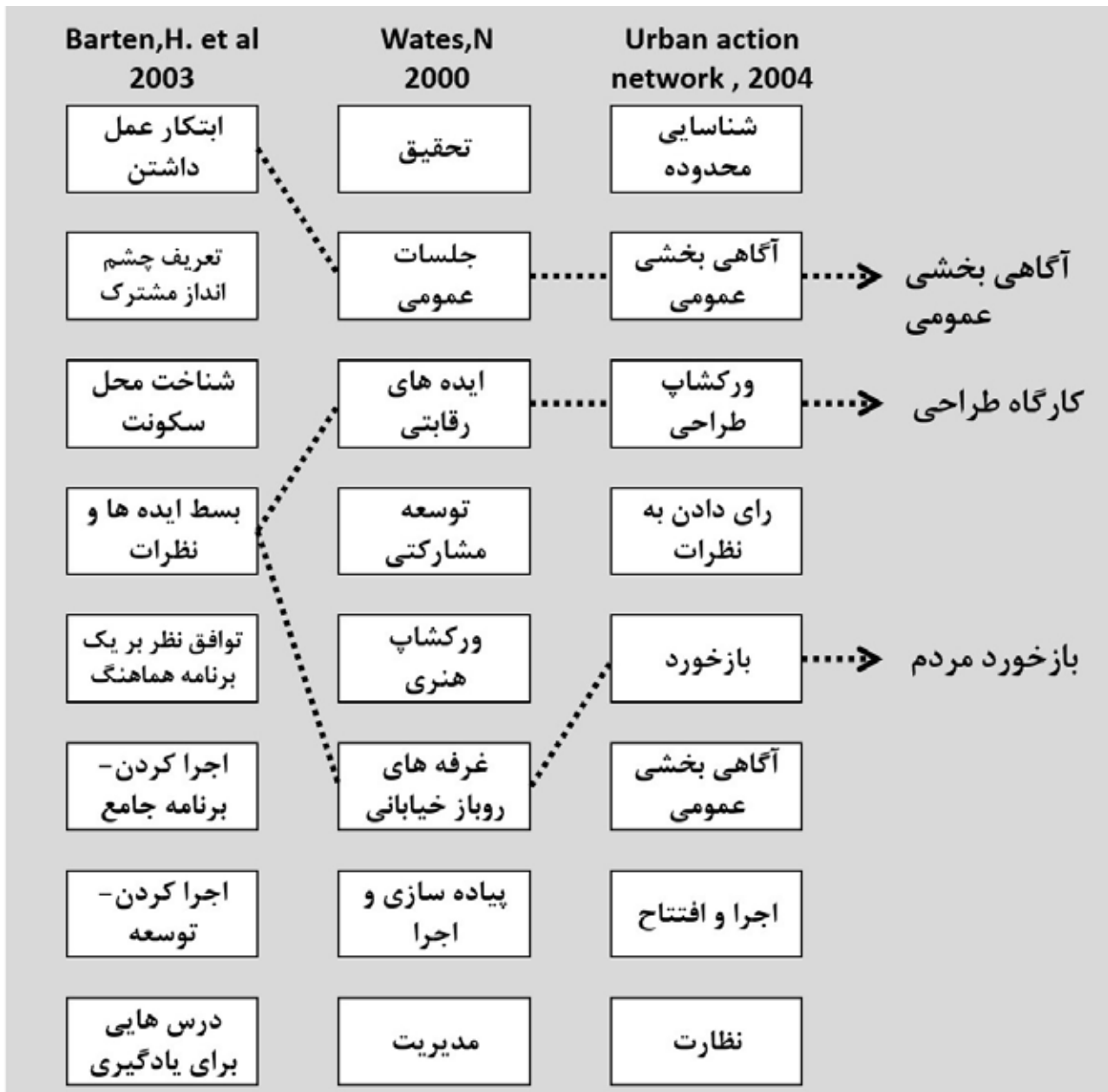
با توجه به ویژگی‌های ذکر شده توسط متفکران و نظریه‌پردازان شهری برای ابزارهای طراحی پروژه‌های مشارکتی، درک چگونگی فرایند طراحی ضروری به نظر می‌رسد. در تصویر ۲ نظرات سه اندیشمند در رابطه با فرایندهای عمومی طراحی مشارکتی آورده شده است. با عنایت به این امر که اخیراً نیاز به عناصر و مؤلفه‌های طراحی مشارکتی به طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است، فراهم آوردن ابزار و فرایندهای طراحی مناسب به منظور تعامل هرچه بهتر شهروندان و کارشناسان ضروری به نظر می‌رسد. سه گام اصلی در فرایند طراحی مشارکتی پیشنهاد داده می‌شود: (۱) آگاهی‌بخشی عمومی^{۲۰} (۲) کارگاه‌های طراحی^{۲۱} (۳) بازخورد^{۲۲} مردم از طرح.

• آگاهی‌بخشی و اظهار نظر عمومی

در این گام اطلاع‌رسانی عمومی به ساکنان محدوده پروژه از طرق مختلف که در عین کارآمدی بتواند برای مردم لذت‌بخش نیز باشد انجام می‌گیرد. این روش می‌تواند نظرات و احساسات درونی افراد را به گونه‌ای روشن‌تر در اختیار طراحان قرار دهد.

• کارگاه طراحی

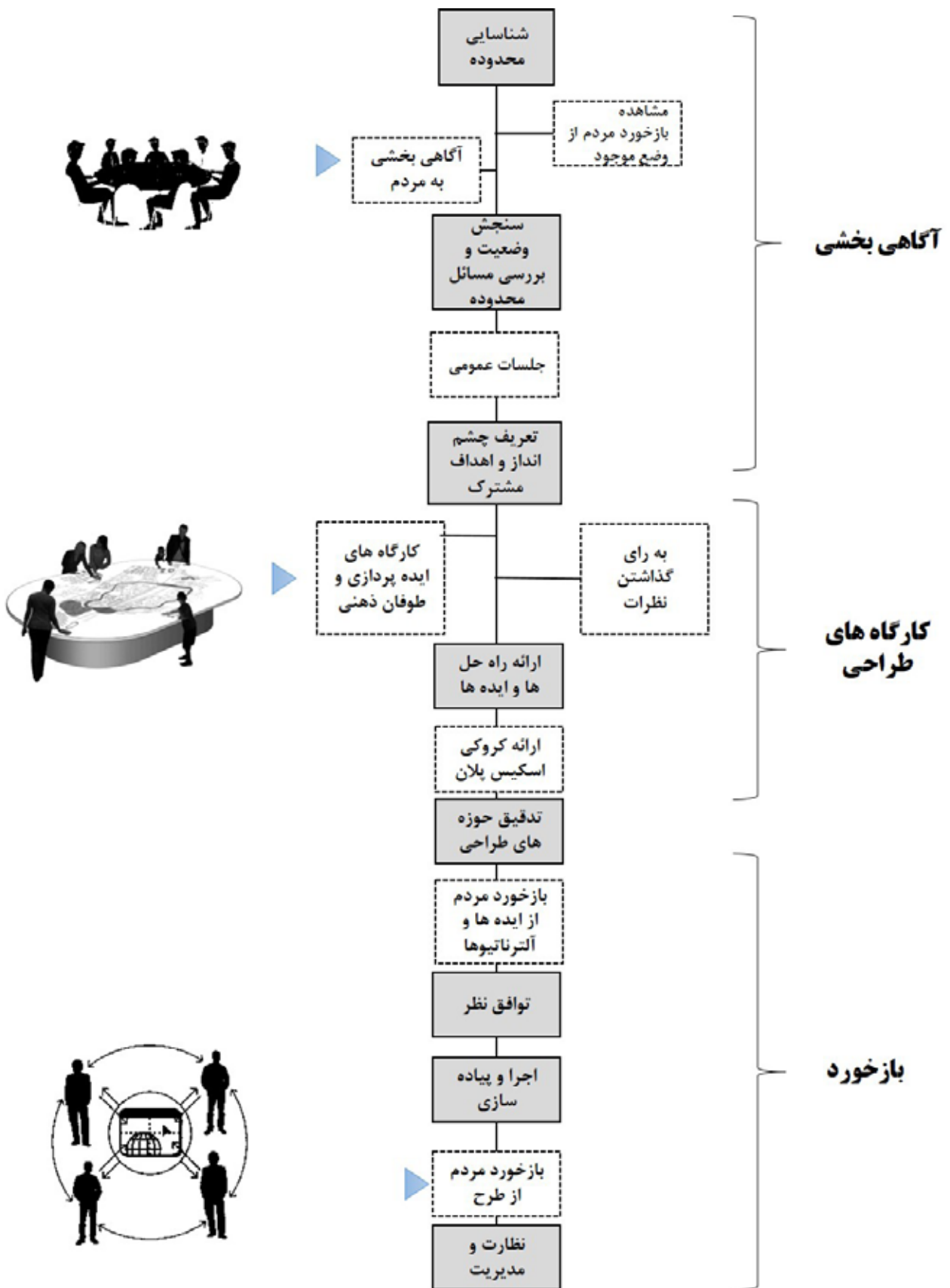
مشارکت جامعه محلی را می‌توان با شماری از راه‌های گوناگون

تصویر ۲. مراحل و گام‌های اساسی در فرایند طراحی مشارکتی. مأخذ: نگارندگان.

نمایش داده می‌شود. در نتیجه، شرکت‌کنندگان می‌توانند خروجی طراحی را به وضوح درک کنند و با دقت بیشتری با نیروی کار متخصص آن را مورد بحث قرار دهند (Ahn & Park, 2007, 7). فرایند توسعه باید ضمن نمایاندن بازخورد ایده‌ها به جامعه محلی، امکان مشاهده نحوه ایده‌پردازی در مراحل گوناگون را برای آن‌ها فراهم کند. این کار نسبت به آگاهی همه افراد در مورد نقش یاری‌رسان مشاوره و مشارکتشان در حفظ روابط، تشویق مشارکت‌های آتی و در نتیجه دستیابی به خروجی‌های مثبت ایجاد اطمینان

کنند (Carmona, Heath, Oc & Tiesdell, 2003). با توجه به تفاوت در شناخت نمادهای طراحی در بین کارشناسان و ساکنان، بایستی طرح پیشنهادی برای ارائه به مردم تغییراتی در خود داشته باشد. فیگورهای انسانی نیز برای نشان دادن فعالیت‌های گوناگون می‌توانند در طرح وارد شوند که نقش مهمی در نشان دادن مقیاس (که در نقشه‌های عادی برای مردم عادی می‌تواند غیرقابل درک باشد) نیز ایفا می‌کند. ویژگی‌های خاص طراحی مانند رنگ، بافت و مصالح و دیگر عناصر طراحی نیز به صورت توصیفی همراه نقشه

تصویر ۳. مدل فرایند طراحی شهری با مشارکت مردم و کارشناسان. مأخذ: نگارندگان.

به مسائل و مشکلات موجود، میزان مشارکت و سطح علاقه شهروندان تعداد ۵۰ نفر به‌عنوان شهروند فعال در جلسات طراحی و نظرخواهی به‌عنوان نمونه نهایی همکاری نمودند.

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

N = تعداد جمعیت اصلی ۳۰۰ نفر
 n = جمعیت نمونه ۱۶۸ نفر
 q = ۰/۵
 p = ۰/۵
 t = سطح اطمینان
 d = بازه اطمینان

معرفی محدوده مورد مطالعه

میدان هروی در منطقه ۴ شهر تهران قرار گرفته و از تقاطع خیابان‌های موسوی، پناهی‌ها و وفامنش شکل گرفته است و از میدان‌های قدیمی و نام‌آشنای تهران هست که نام خود را نیز از گذشته حفظ نموده است. این میدان در طی زمان دچار تغییرات عمده‌ای شده است. یکی از مهم‌ترین معضلات این فضا در حال حاضر ترافیک شدید و تداخل سواره و پیاده، عدم انطباق مقیاس کاربری‌های جدید با زمینه سایت و از بین رفتن تدریجی هویت متمایز آن است. موقعیت این میدان در بافت اطراف خود در تصاویر مشخص شده است (تصویر ۴ و ۵).

تصویر ۴ و ۵. نقشه موقعیت میدان هروی و بافت اطراف آن. مأخذ: google.com/maps

می‌کند. مراحل موجود در فرایند باید شفاف و رسمی باشد و در جای مقتضی براساس ملزومات قانونی استوار شود. مراحل تشکیل‌دهنده فرایند باید یک برنامه اجرایی دنباله‌دار و نه صرفاً توالی بخش‌هایی منفصل از یکدیگر باشد. در آخر نیز باید خاطرنشان ساخت موضوع مشارکت جامعه محلی آن قدر کم‌اهمیت نیست که بتوان به‌سادگی آن را از پیش انجام‌شده تصور نمود (شرکا انگلیسی، بنگاه مسکن، ۱۳۹۶، ۱۴۵).

جمع‌بندی مبانی نظری

امروزه در بسیاری از پروژه‌های عمومی یا پروژه‌هایی که نیروی محرک آن‌ها اجتماع محلی است، این امکان برای شهروندان و دیگر بهره‌برداران و ذی‌نفعان وجود دارد تا مستقیماً در فرایند طراحی مشارکت نمایند. در چنین مواردی، در همان فاز نخست یک پروژه، از شهروندان و سایر ذی‌نفعان برای بیان اولویت‌هایشان دعوت به عمل می‌آید. سپس، آن‌ها به آلترناتیوهای پیشنهادی طراحی رأی می‌دهند. تکنیک‌های مختلفی برای جلب آرا و نظرات شهروندان و درگیر نمودن آن‌ها در فرایند طراحی وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها در مباحث پیشین ذکر شد. با توجه به مطالب ارائه‌شده در بخش مبانی نظری و در نظر گرفتن مشارکت مردم و متخصصین در فرایند طراحی شهری پژوهش حاضر مدل زیر را جهت در نظر گرفتن نقش مردم در طراحی شهری پیشنهاد می‌دهد (تصویر ۳).

روش تحقیق

مقاله حاضر دارای رویکرد کیفی بوده و ماهیت پژوهشی آن نظری- کاربردی است. برای پاسخگویی به دغدغه پژوهش، از روش «تحلیلی-تطبیقی» به‌منظور تحلیل نظریات مردم و کارشناسان و تطبیق با اصول و فرایند شهرسازی استفاده شده است. این پژوهش براساس بهره‌گیری از تکنیک‌های مختلف عملی شهرسازی مشارکتی صورت گرفته است. جهت گردآوری اطلاعات، روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و همچنین روش‌های برداشت مستقیم، غیرمستقیم، تعامل گروهی و طوفان ذهنی به کار گرفته شده است. علاوه بر این به‌منظور تدقیق و شفاف‌سازی موضوع مورد مطالعه در قالب نمونه پژوهی، مورد بررسی قرار گرفته است. در این مقاله اگرچه جمعیت آماری می‌تواند بیشتر در نظر گرفته شود، ولی با در نظر گرفتن محدودیت‌ها و ویژگی‌های میدان هروی و طبق فرمول آماری کوکران تعداد جمعیت اصلی ۳۰۰ نفر تعیین شد که در نتیجه آن ۱۶۸ نفر پاسخگو به‌صورت تصادفی از رهگذران، شاغلین و حاضرین در میدان و سایر انتخاب شد. در این میان در مرحله اولیه از این افراد پرسش و مصاحبه به عمل آمد و در مراحل بعدی با توجه

تصویر جداره ها				
موقعیت در پلان				
موقعیت در دید پرنده				
	بانک و کاربری های تجاری خرد	کاربری مسکونی و پوشیده با انبوه درختان	پارک هروی	برج هروی

تصویر ۶. سنجش اولیه محدوده. مأخذ: نگارندگان.

قالب کیفیات و راهکارهای طراحی شهری طبق جدول ارائه شده برعهده دارد (جدول ۲ تا ۵).

نتیجه گیری

می توان اظهار داشت امروزه قوی ترین و متمایزترین تجلی مشارکت شهروندی در طراحی شهری نه در نشست های

تصویر ۷. برگزاری جلسات مردمی در بوستان هروی. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۸. برگزاری کارگاه های طراحی با مشارکت مردم و کارشناسان مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۹. مصاحبه و دریافت بازخورد مردم از ایده های پیشنهادی. مأخذ: نگارندگان.

سنجش وضعیت

سنجش محدوده به دو صورت انجام گرفته است؛ با اتکا به مدل ارائه شده که نقش غالب توسط مردم انجام می گیرد در مرحله اول شناختی کلی از محدوده توسط کارشناس انجام شده (تصویر ۶) و سپس مشکلات، نقاط قوت و ضعف محدوده توسط مردم شناسایی و تبیین می شود که این کار از طریق پرسش و مصاحبه انجام شده است.

• **آگاهی بخشی و اظهار نظر عمومی:** با توجه به این اصل که مردم شایسته آگاهی بخشی هستند، این بخش یکی از پراهمیت ترین مراحل در فرایند طراحی مشارکتی به شمار می رود. برگزاری جلسات مردمی در محدوده بوستان هروی و اطلاع رسانی در مورد مسائل موجود و دریافت نظرات آنان در این مرحله انجام گرفت (تصویر ۷).

• **کارگاه های طراحی:** پس از مرحله اطلاع رسانی عمومی، تیم متخصص، کارگاه طراحی را برای شهروندان علاقه مند به همکاری و کارشناسان ترتیب می دهد. هدف از این کارگاه که شامل کاربران اصلی مورد انتظار برای شرکت در روند طراحی بوده، شناسایی ایده ها و ارزش های آنان و در نهایت اتصال آن ها به طراحی واقعی است (تصویر ۸).

• **بازخورد:** پس از دریافت ایده ها و نظرات مردم و کارشناسان، در مرحله بازخورد این ایده ها در میان مردم به اشتراک گذاشته شد و بازخورد مثبت و منفی آنان مورد بررسی قرار گرفت (تصویر ۹).

بحث و یافته ها

نتایج فرایند فوق شامل گزارش، کروکی، پلان و ایده های طراحی بود که بیانگر نظریات و خواسته های متنوع کنش گران مختلف این منطقه است. این اطلاعات نشانگر این امر است که ساکنین و کاربران محیط در درجه اول به مشکلات ترافیک، دسترسی و ایمنی اشاره دارند، صاحبان املاک و مشاغل به از بین رفتن تدریجی خرده فروشی ها و عدم سازگاری مقیاس عملکردی مجتمع های تجاری بزرگ با وضع موجود معترض هستند و کارشناسان علاوه بر مسائل فوق به مسائل زیبایی شناسی (ریخت و منظر جداره ها) نیز اهمیت می دهند. هم چنین عامل مهم دیگری که اکثر کنشگران بر آن صحنه گذاشتند، از بین رفتن تدریجی هویت اصیل میدان و کمرنگ شدن نقش گروه های اجتماعی بود. بنابراین با توجه به تمامی مشکلات مطرح شده و ایده های متناظر با آنان در مرحله آخر، کارشناس مسئولیت دسته بندی و انتظام بخشی به ایده های مطرح شده را در

درگیر می‌سازد. شهروندان دیگر گیرنده منفعل اطلاعات نیستند، بلکه از طریق کنش‌های فردی و جمعی، نقش فعال را در طراحی شهری ایفا می‌کنند. آنچه در این پژوهش مطرح شد، تلاشی در راستای پیوند نظرات و خواسته‌های مردم به‌عنوان مخاطبین فضای شهری و نظرات و اهداف طراحان شهری به‌عنوان کارشناسان فضای شهری است. مشارکت شهروندی روش‌ها و تکنیک‌های

عمومی الزام‌شده به لحاظ قانونی، بلکه در خیابان‌ها، صندوق‌های اخذ رأی، سایت‌های آماده‌سازی شده برای ساخت‌وساز و فضاهای سبز محلی حادث می‌شوند. در نتیجه طراحی شهری معاصر دیگر یک قلمروی انحصاری ویژه معماران، معماران منظر و برنامه‌ریزان نیست، بلکه در عوض، یک گفتمان و چانه‌زنی همگانی است که شمار زیادی از افراد، گروه‌های ذی‌نفع و نهادهای عمومی را

جدول ۲. فرایند ارائه راهکارهای طراحی در بعد کارکرد. مأخذ: نگارندگان.

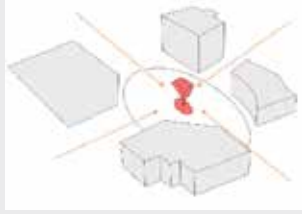

مسئله	موقعیت	هدف	کیفیت	راهکار	دیاگرام
عدم سازگاری مقیاس عملکردی			سازگاری	ایجاد کاربری‌های واسط از نظر عملکرد شهری برای ایجاد ارتباط بین کاربری‌های بزرگ مقیاس و کاربری‌های محلی	
ترافیک و تداخل سواره پیاده		تعریف و تثبیت نقش و عملکرد میدان هروی	پیاده‌مداری	محدود کردن حرکت سواره در خیابان‌های وفامنش و موسوی تقویت حرکت پیاده به‌وسیله کف‌سازی متمایز و کاربری‌های حضور پذیر تعبیه پارکینگ در لایه دوم نسبت به خیابان	
نبود کاربری‌های فرهنگی و تفریحی			تنوع و اختلاط کاربری مناسب	تعبیه کاربری‌های فرهنگی و تفریحی در بناها و مجتمع‌های چندمنظوره	
کمبود کاربری‌های حضورپذیر و عامل مکث			سرزندگی و حضورپذیری	تقویت کاربری‌های دارای سرریز فعالیتی و پذیرایی همچون کافی‌شاپ تقویت مبلمان شهری در جهت تشویق مردم به نشستن و تعاملات اجتماعی	

کارکرد

که طراحان بایستی در فرایند طراحی مشارکتی بر آن متعهد باشند. جزییات این مراحل می‌تواند شامل روش‌های گوناگون و متنوعی باشد و در عین حال این سه گام اساسی در طول فرایند حفظ شود. این سه مرحله شامل آگاهی‌بخشی و اظهار نظر عمومی، کارگاه‌های طراحی و بازخورد مردم است. با توجه به اهمیت میدان هروی و تغییرات چند دهه اخیر در بافت اطراف آن، ابتدا مشکلات این بافت توسط مردم و کارشناسان مورد سنجش قرار گرفت و با توجه به این نظرسنجی اولویت و مشکلات اساسی آن شناسایی شد.

مختلفی را در برمی‌گیرد؛ آنچه در این میان حائز اهمیت بوده دسته‌بندی و تبیین روشن فرایند طراحی شهری مشارکتی و همکاری‌جویانه به منظور تسهیل فرایند مراحل اجرایی و تسریع در امر ایده پردازی و طراحی است. در مقاله حاضر، ابتدا تعاریف و ویژگی‌های اساسی طراحی مشارکتی و مبتنی بر تعاون و همکاری مطرح شد و پس از آن با توجه به نظریات مهم و مطرح در عرصه جهانی در این زمینه، فرایندی از مهم‌ترین مراحل طراحی مشارکتی ارائه شده است. این فرایند شامل سه مرحله اساسی است

جدول ۳. فرایند ارائه راهکارهای طراحی در بعد اجتماع و ادراک. مأخذ: نگارندگان.

مسئله	موقعیت	هدف	کیفیت	راهکار	دیاگرام
کمبود وجود عناصر هویت‌بخش و تغییرات سریع در محدوده		تلاش در راستای ارتقای هویت منحصر به فرد و تشخیص میدان	هویت‌مندی و تمایز / غنای حسی	ایجاد عناصر هویت‌بخش همچون عناصر معماری، عناصر حجمی و یادمانی در عرصه میدان تمایز کارکردی میدان از لحاظ ادغام کاربری‌های تجاری، فرهنگی و تفریحی توجه به حواس بینایی از طریق ارتقای کیفیت بصری جداره‌ها و توجه به حس بویایی و شنوایی از طریق فعالیت‌های اطراف میدان	
عدم استفاده از پتانسیل آموزشی میدان با توجه به جمعیت بالای استفاده‌کنندگان			آموزندگی و آگاهی‌بخشی	تقویت ارتباط با شهروند از طریق بنرهای اطلاع‌رسانی و هم‌چنین ایجاد نشانه‌ها و علائم	
کمبود تعاملات اجتماعی در عین وجود جمعیت			تعامل اجتماعی و سرزندگی	ایجاد قرارگاه‌های رفتاری و محفلی برای اجتماعات برگزاری مراسمات فصلی و مناسبتی ایجاد کانون‌های اجتماعی	
عدم استفاده از نظرات مردم در طراحی و گسترش منطقه			مشارکت مردمی	بهره‌گیری از نظرات مردم ساکن و شاغل در مسائل شهری میدان هروی	

اجتماع و ادراک

- ۸. Technically-oriented
- ۹. Management and Policy-oriented
- ۱۰. Collaborative Participation
- ۱۱. Passive Citizen
- ۱۲. Active Citizen
- ۱۳. Participatory Design
- ۱۴. User Centred Approach
- ۱۵. Awareness methods
- ۱۶. Indirect Methods
- ۱۷. Group Interaction Methods
- ۱۸. Open-Ended Methods
- ۱۹. Brain Storming Methods
- ۲۰. Public Information
- ۲۱. Design Workshop
- ۲۲. Feedback
- ۲۳. Paper Kit

پس از آن با توجه به اهداف مورد نظر کیفیت‌ها و راهکارهایی برای حل این مشکلات ارائه شد. آنچه در این فرایند حائز اهمیت بوده توجه به مراحل فرایند و در نظر گرفتن نقش و تأثیر مردم و متخصصین و ارتباط مراحل مختلف با یکدیگر است.

پی‌نوشت‌ها

- ۱. Jeb Brugmann
- ۲. Public Involvement
- ۳. Citizen Engagement
- ۴. Citizen Participation
- ۵. Collaborative Decision-making
- ۶. Facilitated Problem Solving
- ۷. Creatively Design-oriented

جدول ۴. فرایند ارائه راهکارهای طراحی در بعد ریخت و فضا. مأخذ: نگارندگان.

مسئله	موقعیت	هدف	کیفیت	راهکار	دیاگرام
عدم استفاده از معماری موجود در بناهای قدیمی و هویت‌بخش محدوده در نماسازی جدید			زمینه‌گرایی و طراحی بومی مرغوبیت و مقاومت	استفاده از معماری محلی به خصوص بناهای تاریخی موجود در محدوده به خصوص بنای تاریخی عین‌الدوله در نماسازی جدید، استفاده از مصالح، تجهیزات و مبلمان شهری مرغوب	
عدم انتظام مصالح نما					
عدم تشخیص مرز و محدوده		ارتقای کیفیت بصری و تداوم پیوستگی در میدان	تعین فضایی	تعریف میدان به وسیله طراحی مرکز ثقل، و توجه به جداره‌ها	
اغتشاش بصری در جداره‌ها			تناسبات و کیفیات بصری	استفاده از تناسبات بصری موجود در بنای عین‌الدوله به عنوان الگویی زمینه‌ای در طراحی نماسازی‌های جدید	
عدم انتظام فضاهای باز عمومی			ترکیب مناسب توده و فضا	قاب‌سازی فضاهای خالی اطراف میدان به منظور تعدیل اثر توده و فضا بر یکدیگر	

ریخت و فضا

جدول ۵. فرایند ارائه راهکارهای طراحی در بعد منظر. مأخذ: نگارندگان.

مسئله	موقعیت	هدف	کیفیت	راهکار	دیاگرام
بناها با ارتفاع ناهماهنگ			خط آسمان مطلوب	تدوین ضوابط مدیریتی در خصوص ارتفاع مجاز و نظارت بر اجرای آن	
اغتشاش بصری در میدان			نظم	نظم بخشی به تابلوی مغازه ها و اعلانات موجود	
عدم توجه به مقیاس انسانی		ساماندهی منظر شهری میدان هروی	مقیاس انسانی	توجه به مقیاس انسانی از طریق طراحی جزئیات طبقه همکف بناها	
عدم تعادل در بدنه های میدان			تعادل و تقارن	قاب سازی بخش های خالی و بدنه سازی با ارتفاع کم در راستای تعادل بخشی به میدان	
گشودگی فضا در جداره میدان			محصوریت	تقویت محصوریت از طریق جداره سازی و قاب سازی بدنه آن	

فهرست منابع

- آقایی، معصومه؛ رضانی پور، عابد؛ احدی، کاظم و عبدی، مهدی. (۱۳۹۲). بررسی ضرورت های طراحی سامانه جامع فرهنگی - اجتماعی محله، هم راستا با اهداف طرح امنیت اجتماعی محله محور. *مجله دانش انتظامی پلیس پایتخت* (۱۹)، ۱۲۹-۱۶۲.
- اسلامی، غلامرضا و کامل نیا، حامد. (۱۳۹۲). *معماری جمعی از نظریه تا عمل*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- باقرزاده خسروشاهی، مهدیه. (۱۳۹۴). طراحی شهری پایین به بالا (مفاهمه ای) تدوین دستور کار فرایند طراحی شهری مشارکتی با رویکرد شارث نمونه موردی: طرح احداث ایستگاه مرکزی مترو در میدان ساعت تبریز. *صفه*، ۲۵ (۱)، ۶۱-۸۴.
- بحرینی، سیدحسین. (۱۳۸۹). *فرایند طراحی شهری*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- بنرجی، تریدیب و سیدریس، آناستازیا. (۱۳۹۴). *طراحی شهری، مفاهیم و جریان های معاصر*. (ترجمه رضا بصیری مؤدهی و همکاران).
- تهران: انتشارات طحان.
- شرکا انگلیسی، بنگاه مسکن. (۱۳۹۶). *ارائه مکان های کیفیت مدار*. (ترجمه سیدعبدالهادی دانشپور و علیرضا زهریان اصفهانی). تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- رحمانی، سارا. (۱۳۹۴). *معماری و کرختی محیطی*. *صفه*، ۲۵ (۶۸)، ۱۹-۳۴.
- رزاقی اصل، سینا؛ صمدی حسین آباد، سمیرا و حیدری، تیمور. (۱۳۹۶). امکان سنجی استفاده از تکنیک های متناسب طراحی شهری مشارکتی مبتنی بر بستر و ظرفیت های اجتماعی - مکانی (نمونه موردی بازار نوغان شهر مشهد). *نشریه مدیریت شهری*، ۴۷ (۱)، ۶۱-۷۴.
- کرمونا، متیو. (۱۳۹۴). *مکان های عمومی، فضاهای شهری: ابعاد گوناگون طراحی شهری*. (ترجمه فریبا قرایی و همکاران). تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
- گلکار، کورش. (۱۳۸۲). *از تولد تا بلوغ طراحی شهری*. *صفه*، ۱۳ (۳۶)، ۹-۲۳.

- Ahn, H. & Park, S. (2007). Design Tools and Three Steps in Participatory Design Processes: A Proposal for Better Communications among Residents and Experts, based on a Case Project of Neighborhood Park in Seoul, Korea, Proceedings of the 6th Conference of the Pacific Rim Community Design Network, Quanzhou, Fujian, China.
- Atkins, Ch. (2005). *Designing places with people: Developing a Process for Participatory. Urban Design in the City of New Westminster*. Vancouver: University of British Columbia.
- Barton, H. Grant, M. & Guise, R. (2003). *Shaping Neighbourhoods: A Guide for Health, Sustainability and Vitality*. London and New York: Spon Press.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. & Tiesdell, S. (2003). *Public Places Urban spaces: The Dimensions of Urban Design*. Oxford; Boston: Architectural Press.
- Carp, F. & Carp, A. (1982). Perceived environmental quality of neighborhoods: development of assessment scales and their relation to age and Gender. *Journal of Environmental Psychology*, (2), 295-312.
- Eyles, J. (1988). Objectifying the subjective: the measurement of environmental quality. *Social Indicators Research*, (22), 139-153.
- Innes, J. & Booher, D. (2004). Reframing public participation: strategies for the 21st century. *Planning Theory & Practice*, (5)4, 419-36.
- Johnson, C. (2011). *Shifts in planning culture, Australian Design Review*. Retrieved from: <http://www.australiandesignreview.com/opinion/958-shifts-in-planning-culturer>
- Kunze, A., Halatsch, J., Vanegas, C., Maldaner Jacobi, M., Turkienicz, B. & Schmitt, G. (2011). A Conceptual Participatory Design Framework for Urban Planning, eCAADe 2011: Respecting Fragile Places: *Proceedings of the 29th Conference on Education in Computer Aided Architectural Design in Europe*, Ljubljana, Slovenia.
- Mahdavejad, M. & Amini, M. (2011), Public participation for sustainable urban planning In Case of Iran, 2011 International Conference on Green Buildings and Sustainable Cities, *Procedia Engineering*, 21, 405 – 413.
- Mckee, C. & Nobre, P. (2009). *Designing for others: A case study in downtown Westfield, MA - Understanding, engaging, and collaborating with multiple realities*. Masters thesis and project, University of Massachusetts.
- Meyer, J. (2011). *Participation in the Planning and Design of Public Open Space*. Masters Projects. 32. Retrieved from https://scholarworks.umass.edu/larp_ms_projects/32
- Oksman, V., Väättänen, A. & Ylikauppila, M. (2014). Future Illustrative and Participative Urban Planning Developing Concepts for Co-creation. *Proceedings of the Sixth International Conference on Creative Content Technologies*.
- Rasmussen, Ch. (2012). *Participative design & planning in contemporary urban projects*. Urban Planning & Management, Aalborg: Aalborg University.
- Sanoff, H. (2000). *Community Participation Methods in Design and Planning*, US: John Wiley & Sons, INC.
- Van Poll, R. (1997). *The perceived quality of the urban residential environment: a multi-attribute evaluation*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Wates, N. (2000). *The Community Planning Handbook*. London: Earthscan.
- White, S. (1996). Depoliticising development: The uses and abuses of participation. *Development in Practice*, 6(1), 6-15.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:

دانشپور، سیدعبدالهادی و غفاری آذر، زهرا. (۱۳۹۹). طراحی شهری با رویکرد مشارکت همکاری جویانه، از ایده تا طرح؛ مورد پژوهی: میدان هروی تهران. *باغ نظر*، ۱۷(۸۲)، ۵-۲۰.

DOI: 10.22034/bagh.2019.134125.3605

URL: http://www.bagh-sj.com/article_99233.html

